

LEGITATEA VALORII ESTETICE ÎNTRE AUTONOMIE ȘI PUTERE

OANA ȘERBAN

The Lawlikeness of Aesthetic Value between Autonomy and Power. The aim of this article is to research the lawlikeness of aesthetic value, as well as its autonomy, following Hartmann's interpretation of the aesthetic object as "a relation of apparition". Therefore, I operate the distinction between *real* and *unreal* as an explanatory ontological model of the aesthetic knowledge, understood as an action performed by a subject and an object which are placed in consecution, from the perspective of their „apparition” or determination. This article analyses the existence of certain internal contradictions of Hartmann's aesthetics, resulted both from the acceptance of the necessity of the Subject in the constitution of the aesthetic act and from the possibility of suspending the Subject through mechanisms of formalizing perceptions and constituting judgments of taste. Through this second alternative, I will explore the role of a phenomenological approach in ensuring the suspension of the Subject and not its disappearance, as many critiques considered, misinterpreting Hartmann's intentions. As a consequence, this research develops an original working hypothesis, proposing the rejection of different interpreting traditions of the ontological constitution of both aesthetic values and objects, by criticizing them as antimodern considerations on Hartmann's works. We shall see to what extent this perspective will also allow the rejection of major objections to Hartmann's ontological interpretation of the aesthetic value and its autonomy.

Key words: subject, object, aesthetic value, real, unreal, relation of apparition, lawlikeness, ontology, autonomy.

I. Modernism și antimodernism în fundamentarea ontologică a valorii estetice. Mizele instituirii diferenței dintre real și ireal

Ca pretinsă „filosofie a Subiectului”, estetica acționează în numele revendicării unui actor suveran al deliberării *judcăților de gust* și recunoașterii, deopotrivă categoriale și pragmatice, a *valorilor* cu care operează ca *moduri de existență* a unor lumi. S-ar putea specula faptul că o asemenea abordare se află sub incidența un discurs al modernității care privilegiază însăși construcția Subiectului ca figură a omului și a plecării sale de la sine, definite ca *acțiuni*. Prezența obsedantă a unui Subiect cunoscător, angajat în gestionarea și garantarea condițiilor de posibilitate ale cunoașterii și investigării certitudinii acesteia antrenează însă, din perspectiva lui Hartmann, o schimbare de paradigmă, problema cunoașterii (estetice) fiind postulată ontologic și mai mult decât atât, tratată ca o mișcare de reacțiune a unui *subiect* și a unui *obiect* care coexistă într-o

determinare a cunoașterii înseși: „nu obiectul determină subiectul, ci subiectul determină obiectul”¹.

Poate teoria estetică hartmanniană să susțină o asemenea deplasare ca moștenire a discursului modern dedicat ontologiei Subiectului? Mai mult decât atât, derivă dintr-o atare presupuziție un context specific probării *autonomiei Subiectului* și implicit, fundamentării legității valorii estetice, printr-un discurs al ontologiei cunoașterii estetice, ca un raport de putere între subiect și obiect?

Ca răspuns al unei interogații care vizează fundamentele ontologice ale valorii estetice prin analiza cunoașterii estetice ca produs supus unei ontologii a cunoașterii, miza acestei cercetări constă în justificarea *tezei* potrivit căreia întemeierea legității valorii estetice și a autonomiei acesteia este posibilă prin abordarea obiectului estetic ca „mod de apariție”, după cum susține Hartmann, prin operarea distincției dintre *real* și *ireal* ca model ontologic explicativ al cunoașterii estetice ca acțiune realizată între un *subiect* și un *obiect*, aflate, din perspectiva determinării, în consecuție. Voi observa, în consecință, în ce măsură o asemenea asumție dă seama de un *antimodernism* al esteticii hartmanniene, care, propunând fenomenul artistic în termenii unui discurs deopotrivă ontologic și axiologic, explorează modalități de existență ale obiectului și subiectului estetic în termenii unei *apariții*. O asemenea poziție pare să fie acceptată și de Al. Boboc, reducând condiția obiectului estetic la traversarea tensiunii ontologice dintre *real* și *ireal*:

Apariția ca „apariție a ceva” nu este de natură etică și nici nu are caracterul unei idei; Hartmann respinge metafizica frumosului a *modernilor*; în discuție nu mai este ce apare, ci „numai modul de apariție”. În obiectul estetic nu se amestecă modurile de ființare, căci sunt prea eterogene; întregul este „o alcătuire cu pur caracter de obiect, în opoziție cu toate momentele de act, ale intuirii și plăcerii estetice”; „ceva obiectual” nu înseamnă însă ceva care ființează independent de subiect, ci numai în parte real, în parte ireal².

În consecință, teza anterior amintită va funcționa totodată ca pretext pentru investigarea *raportului de apariție* din estetica hartmanniană ca sursă a unui *antimodernism* pe care filosoful german îl cultivă ca răsturnare a esteticii tradiționale, influențând, dincolo de ecoul unui sistem de gândire a obiectivismului și subiectivismului într-o manieră autentică, însuși statutul valorii estetice în genere și al relațiilor de coabitare cu valori adiacente, precum cele *etice*. În plan secundar, orice deschidere hermeneutică în această direcție va testa posibilitatea deturnării suveranității pretinse a subiectului, pe măsură ce ontologia³ obiectului estetic este

¹ Nicolai Hartmann, *Grundzuge*, p. 207, *apud* Al. Boboc, *Studiu introductiv*, în Nicolai Hartmann, *Estetica*, București, Editura Univers, 1974.

² Alexandru Boboc, *op. cit.*, p. XXXI.

³ Hartmann consideră că abordarea sa este una care legitimează domeniul ontologiei critice, ca dimensiune situată în contrast cu realismul critic și idealismul fenomenologic. Criticul, din definirea acestui tip de discurs ontologic, ține de trei coordonate: „(1) critic înseamnă afirmarea lecției kantiene potrivit căreia nu putem lua ca fiind valabilă, în mod dogmatic, orice relație cu realitatea, în ciuda existenței unei cunoașteri a priori în acest sens”; (2) mai apoi, Hartmann se raportează la criticismul kantian ca la o construcție incompletă, în sensul în care nu a operat

clarificată, „Hartmann admițând posibilitatea înlocuirii unor funcții ale subiectului prin mijloace mecanice”⁴. Asemenea exerciții, menite a retrage condiția subiectului ca *purtător de valoare* și autor al judecăților apreciative, „indică o anumită incoerență în concepția lui Hartmann, legată, poate, de faptul că *Estetica* nu a fost finisată”⁵. Însă prezenta cercetare va încerca să elimine justificarea contradicțiilor interioare construcției hartmanniene, prin recursul la o „speță biografică”, constituind o explicație prin antrenarea perspectivei *fenomenologice* estetice care îngăduie, prin propunerea „faptului apariției” ca fiind indiferent deopotrivă față de real și de ireal, secvențe nu ale *dispariției*, ci ale *suspendării Subiectului*⁶.

II. Valoarea estetică între apariție și construcție. Disputa real-ireal între „planul din față” și „planul din spate” al ontologiei valorii estetice

Recuperând atitudinea estetică prin contemplare și creație artistică, Hartmann operează o filosofie a valorilor⁷ racordată la două dimensiuni interdependente, cea *etică*, respectiv cea *estetică*, într-un sens profund „antimodern”: cel puțin la o asemenea calificare îndeamnă respingerea hegeliană a acceptării intuiției artistice ca o etapă anterioară înțelegerii cunoașterii.

Reconsiderarea ontologică a axiologiei propune, în acord cu grila de gândire hartmanniană, o fundamentare a valorii estetice prin formula unui realism critic. Pentru discursul estetic, o asemenea direcție este, pe de o parte, constitutivă pentru „reelaborarea teoriei cunoașterii ca ontologie a cunoașterii”⁸ și implicit, pentru reconfigurarea cunoașterii estetice. Pe de altă parte, de vreme ce „orice ontologie

critic suficient presupușiunile transmise istoric, referitoare la relația cu realitatea. (3) abia al treilea sens al criticii merge către miezul ontologiei hartmanniene, atașând determinarea conștientă a categoriilor constituirii principiilor ontologice. Termenul de categorie ne va reaminti astfel că există o diferență de identitate între conceptul unui principiu ontologic și principiul în sine.” (Keith R. Peterson, *Nicolai Hartmann's Philosophy of Nature: Realist Ontology and Philosophical Anthropology*, în „Scripta Philosophiae Naturalis”, 2, 2012, p. 145).

⁴ Al. Boboc, *op. cit.*, p. XXXIX.

⁵ *Ibidem*.

⁶ „Modul de ființare al obiectului estetic poate fi înțeles numai dacă ținem seama și de pregătirea fenomenologică a lui Hartmann; căci faptul apariției este indiferent și față de real și față de ireal, este doar obiect intențional. Numai într-o perspectivă fenomenologică putem întâlni un a fi fără a fi de fapt, care, pe deasupra, mai este și „purtător de valoare”; teza după care valoarea unei opere există numai „pentru” un subiect ar antrena dificultățile idealismului gnoseologic modern, dacă Hartmann nu ar accepta experiența fenomenologică” (*Ibidem*).

⁷ Cele mai importante eforturi ale demersului hartmannian în dimensiunea constituirii unei filosofii a valorilor sunt recunoscute prin „exercițiul de sistematizare” a valorilor luând în seamă complexitatea valorii ca fenomen, insistând asupra „pluralității ireductibile”, prin „respectarea faptelor concrete ale experienței valorice” și prin reorganizarea teoriei emoțiilor și sentimentelor în elaborarea judecăților valorice. A se consulta critica făcută de Eva H. Cadwalder, în *The continuing Relevance of Nicolai Hartmann's Theory of Value*, în „The Journal of Value Inquiry”, Volume 18, Issue 2, 1984, pp 113-121.

⁸ Al. Boboc, *op. cit.*, p. X.

luată în particular devine doctrină a categoriilor”⁹, un asemenea tratament hermeneutic obligă la abordarea ontologică a categoriilor estetice. Astfel, ca origine și ca apariție, valoarea estetică își dispută legitatea în termenii raportului dintre autonomie și putere pe care statutul însuși de valoare îl degajă. Astfel, întrucât „nu există lumi diferite, închise, în care noi trăim la fel, ci unica lume a obiectelor reale este pentru noi, în același timp, una teoretică, etică, estetică ș.a. Probabil că nu există nici un obiect care să nu poată fi, într-un anumit sens, și obiect al contemplării estetice ca atare”¹⁰.

Semnificativă este, în acest context, maniera în care *valabilitatea valorii*, apriorică, este independentă de instituirea gândirii categoriale, ceea ce propune un nou orizont de discurs al autonomiei subiectului. Hartmann conchide în *Etica* sa faptul că valoarea deține o poziție ierarhică superioară în fața oricărei structuri categoriale, valorile însele operând ca fundamentele ale *persoanei* și implicit, ale constituirii subiectului. Aceasta asumție este însă un pas necesar pentru conchiderea ontologică și axiologică a valorii estetice, mai întâi, pentru a așeza Subiectul într-o dimensiune privilegiată a apreciativului; mai apoi, pentru a argumenta ființa în sine a valorilor, care obligă la gândirea ipotezei existenței unei relativități la subiect. De fapt, discursul despre valoarea ca valoare, *in extenso*, este cel care guvernează orice proces ulterior de caracterizare a elementelor care compun taxonomia valorilor, după structură: dimensiunea etică, respectiv dimensiunea estetică a valorilor însele. Ca esențialități, valorile „opun caracterul lor absolut subiectului valorizator”, „orice relativitate la subiect atingând numai structura materiei”¹¹. Din acest punct de vedere, constituirea axiologică a esteticii va impune deplasarea analizei valorilor actului artistic către valorile obiectului, fiind necesară o constituire imuabilă a valorilor estetice și a corporalizării lor într-un sistem al valorilor extins și universal. Prima interogație care survine, în dimensiunea acestei interpretări deschise, este aceea adresată naturii obiectului estetic ca obiect al cunoașterii: este pertinentă echivalența celor două?

Încercarea de a construi un răspuns pertinent antrenează în mod necesar subiectul, ca actor responsabil al (re)cunoașterii obiectului estetic în actul cunoașterii. În aceste circumstanțe, agentul este obligat să distingă între valorile actului și valorile obiectului estetic: de aceea, valorile estetice, în mod imperativ, sunt definite ca valori ale actului, ale ființării în sine, în vreme ce valorile actului sunt subiective, retrase sau configurate prin accidente, fiind așadar valori care nu au existență neîndoielnică în sens ontologic, ci existență validă numai pentru un Subiect.

De aceea, obiectul estetic se deosebește de obiectul cunoașterii (care există independent de noi); acesta din urmă se arată numai accidental ca obiect, pe când primul (obiectul estetic) este, dimpotrivă, în mod esențial obiect, și anume „obiect pentru subiect” și pentru „actele determinante ale unui subiect”. Cu alte cuvinte,

⁹ Nicolai Hartmann, *Vechea și noua ontologie și alte scrieri filosofice*, București, Editura Paideia, 1997, p. 163.

¹⁰ Idem, *Grundzuge*, p. 212.

¹¹ A se consulta Nicolai Hartmann, *Ethik*, Walter de Gruyter et Co., Berlin, 1926, p. 134.

obiectul estetic există numai pentru cel care îl contemplă; de aceea, el este din fiecare loc un altul¹².

Argumentul pe care îl susțin, în lumina acestor repere, constă în justificarea valorilor estetice ca fiind existențe posibile numai într-un *real* constituit obiectiv, care *ex-pune* obiectul estetic, și nu îl *pro-pune*, prin alterarea sa interpretativă sau formală. Obiectul situat înaintea Subiectului și în afara lui (gr. „ex” – *a arunca în afară*) devine, prin însăși maniera de ipostaziere, anunțată de Al. Boboc, pe urmele lui Hartmann, o *prezentare* (*Darstellung*), fundament incontestabil al actului artistic și sursă a valorilor care îi sunt atribuite¹³.

Ce înseamnă, în consecință, racordarea valorilor estetice la real prin prisma obiectului estetic și mai mult decât atât, în ce sens modifică acest aspect constituirea legității valorii estetice, o interogație-cheie a mizelor acestei cercetări? La prima vedere, această asociere face loc distincției dintre *sesizarea estetică* și *cunoașterea estetică*, o distanță moștenită din filosofia lui Baumgarten care este recalibrată de gândirea hartmanniană, prin recunoașterea faptului că *arta nu este o continuare a cunoașterii*.

Prin urmare, ca mod de cunoaștere, și anume cu tendința autentică de a deveni o știință, „estetica are drept obiect, ținuta pur contemplativă”, iar *frumosul* va fi considerat obiectul universal al esteticii. De asemenea, estetica în înțelesul ei major există numai pentru cel ce ia *atitudine filosofică*; ea nu poate exista în acest anume înțeles pentru cel ce are doar *atitudine estetică*. Atitudinea estetică este atitudinea celui care contemplă și creează artistic, pe când atitudinea esteticianului este atitudinea filosofului care își ia drept obiect al său însuși atitudinea de dăruire, contemplare și cea de creație¹⁴.

Hartmann reduce astfel distincția dintre artă și cunoaștere la o operație categorială de distingere a subiectului estetic de obiectul estetic, instaurând frumosul ca obiect exclusiv al acestei discipline. Acestuia îi vor fi atașate valorile fundamentale artistice și conceptele valorice care îl raportează la recunoașterea operei de artă. În rândul acestora, Hartmann plasează *forma*, ca modelare particulară a materiei; *intuiția*, definită parțial ca un construct sensibil, parțial ca rezultatul unei reflecții autonome a subiectului asupra obiectului, continuând jocul

¹² Al. Boboc, *op. cit.*, p. XXIV.

¹³ „Valorile estetice se constituie numai în real; asta nu înseamnă însă „realizare”, ci numai o „prezentare” care „este obiectivă, este obiectuală în sens strict și este însuși obiect al contemplării”. Sfera valorilor estetice nu o constituie nicidecum realul; ele „nu a putere” pentru că nu „merg în real”. (...) Libertatea în artă nu se aseamănă cu cea etică, întrucât arta acționează în sfera posibilului. „valoarea estetică, deci- în opoziție cu cea etică- determină pe omul care o percepe (*erfasst*), nu în realizarea sa, ci în „prezentarea” sa într-un altul. Acest altul este tocmai opera de artă. Prezentarea însăși este arta. Valoarea estetică este autonomă, nu se fundează pe nici un alt fel de valoare” (A se consulta interpretarea făcută de Al. Boboc lucrării lui Hartmann, *Über die Stellung der ästhetischen Werte im Reich der Werte überhaupt*, în Al. Boboc, *op. cit.*, p. XXIV).

¹⁴ A se consulta Vasile Morar, *Estetica*, Editura Universității din București, București, 2004.

kantian al puterilor sufletului¹⁵; respectiv *genurile frumosului*, recunoscute prin triada *uman - natural - artistic*. Consider că percepția estetică poate fi restrânsă la două coordonate esențiale: *apariția obiectului*, respectiv *privirea subiectului*, prin prisma celor două resorturi discutându-se raportul intim dintre subiectivism și obiectivism în sens modern. Obiectivarea subiectivului în percepția estetică se petrece ca o condiție *sine qua non* a instituirii obiectului estetic: *valoarea estetică este valoare a apariției înseși*¹⁶. Perceperea însă este guvernată, în sens estetic, de distincția propusă de Hartmann între *planul din față* și *planul din spate* al produselor spiritului, care produc fenomenul estetic și posibilitatea de a discuta ontologic statutul obiectului și al valorilor estetice, aspect care, din punctul meu de vedere, este posibil numai prin racordarea acestei diferențe la distanța dintre real și ireal. Odată stabilit statutul frumosului, Hartmann observă necesitatea constituirii unei *legități* a acestuia, de vreme ce este supus unui tratament cognitiv. Astfel, prin conexiunea dintre artă și cunoaștere și acceptarea tezei că între cele două nu poate fi un raport de includere integrală, dar nici de suprapunere fidelă, chiar și într-un sens parțial, Hartmann remarcă un contrast imediat: dacă legile logice sunt generale, suferind slabe raportări la domeniul obiectelor, *legile frumosului individualizează*, constituind sursele unei specificități a percepției estetice care este normalizată, în sens tare, de *legitatea particulară a obiectului dat în singularitatea lui*.

Filosoful constată însă faptul că „legitatea aceasta particulară scapă însă principial oricărei analize filosofice. Ea nu poate fi sesizată cu mijloacele cunoașterii, stând în esența ei ca să rămână ascunsă și să fie simțită doar ca prezență și constrângere, dar nu să fie sesizată obiectiv”¹⁷. Este posibil ca poziția lui Hartmann să fie suspectată de intenția de a reduce rezultatele în planul cunoașterii în urma aplicării și exersării unor legi ale frumosului, cel puțin datorită manierei care atestă că „pare să stea în esența lor ca ele să rămână ascunse conștiinței, alcătuiind doar misterul unui plan de spate, cu totul ascuns”. Sunt recunoscute, în această dimensiune, cel puțin două direcții urmărite în consolidarea demersului teoretic de constituire a legității valorilor estetice. Mai întâi, enigma *planului din spate* nu este deloc un concept survenit accidental în analiza sindromului unei cunoașteri de tip estetic. Acesta prefigurează, deși timid pentru obiectivele propuse în conceptualizarea frumosului, ceea ce mai târziu, în paginile *Esteticii* hartmanniene apare ca metoda de abordare a unui trans-obiect postulat în planul din spate, ori, altfel spus, într-o dimensiune a unui obiect estetic care angajează o pluralitate de straturi și forme menite a individualiza momentul

---

¹⁵ Potrivit lui Al. Boboc, „acordul intern al acestor două feluri de intuiție a fost numit de Kant „joc al puterilor sufletului”; Kant s-a îndepărtat prea mult de sensibilitate, consideră Hartmann; pentru a-l depăși, trebuie părăsită „colaborarea imaginație-intelect” și înlocuită cu cea de „conlucrare” a celor două intuiții: sensibilă și spontan-interioară și productivă. Ambele intuiții constituie laolaltă elementul activ care stă la baza plăcerii, a satisfacției sau a desfătării.” (Al. Boboc, *op. cit.*, p. XXX).

¹⁶ *Ibidem*, p. XLIX.

¹⁷ Nicolai Hartmann, „Legile frumosului și cunoașterea lor”, *Estetica*, ed. cit., p. 5.

aparitiei ca esență a actului estetic. Din acest punct de vedere, consider că pentru Hartmann, planul din spate joacă rolul unui nucleu de concentrare a transpunerii unui obiect estetic în obiectul unui act contemplativ în care are loc o remodelare a acestuia în zona intuiției. Pe de altă parte, în această manieră se explică de ce estetica poate defini teoretic frumosul și practicile artistice ori naturile acestuia, dar se află în imposibilitatea de a descrie posibilitățile de învățare a frumosului, o utopie pe care Hartmann o datorează funcției recunoașterii obiectului estetic în conformitate cu legi generale exersate în raport cu identitatea acestuia. Planul din spate este cel care conferă legitate frumuseții înseși, girând *construcția operei de artă* în detașarea acestei operații de semnificația *aparitiei*, care este recuperată de planul din față. În opoziție cu acesta, planul din spate dezvoltă distanța ontologică dintre modurile de existență ale subiectului și obiectului estetic deopotrivă, iar această diferență devine fundamentală pentru condițiile de posibilitate ale legității valorii estetice. Potrivit lui Al. Boboc:

Opoziția de existență între cele două planuri „constituie, ontologic, ceea ce e mai caracteristic obiectului estetic: o alcătuire unitară este totalitatea indisolubilă a ceva real și a ceva ireal- un non-sens ontic oarecum- posibilă numai prin participarea hotărâtoare a celui de-al treilea membru, subiectul receptor, care rămâne totuși în afara stratificației. Aceasta nu este însă valabil și pentru frumosul uman; aici, ceea ce apare este real, și astfel distincția modurilor de existență e înlăturată.”¹⁸

Urmând același sindrom antimodern, Hartmann respinge astfel formalismul estetic, considerând că fiecare strat posedă astfel propria frumusețe, funcție estetică și astfel, un rol în determinarea frumuseții unei multiplicități care acționează, la rândul său, ca un principiu categorial. Tocmai în această determinare locuiește nealterat, pe deplin autentic, planul din față ca dat al unui subiect:

Alături de opoziția modurilor de existență intervine o deosebire a straturilor: această nouă opoziție descompune planul din spate într-o întreagă succesiune de straturi, care lasă neatins planul din față. Pentru opera de artă, succesiunea este prezentă numai în raportul de apariție, pentru subiectul care îl contemplă; aceste straturi sunt ireale, dar estetic esențiale. Pe scurt, „potrivit modului de existență, obiectul artistic prezintă inevitabil două straturi, potrivit structurii globale a conținutului – cu alte cuvinte, potrivit formei interioare –, el are straturi multiple”.¹⁹

Esența raportului estetic constă în despicierea planului din spate, în segmentarea acestor unități de conținut care subzistă în forma unei opera de artă, dând chiar condițiile de posibilitate ale acesteia. În ceea ce privește articularea unei asemenea potențialități, consider că lucrurile sunt evidente: orice opera de artă este generată de o multiplicitate de straturi care se modifică mutual, dinspre *planul din față* spre *planul din spate*, în cadrul *raportului de apariție*, iar simultan, în cadrul *raportului de construcție* a operei de artă, modelarea planului anterior, așadar din spate, este condiția necesară și suficientă pentru modelarea planului din față. Un

¹⁸ Al. Boboc, *N. Hartmann și estetica modernă, Studiu introductiv* la N. Hartmann, *Estetica*, trad. C. Floru, Editura Univers, București, 1974, p. V-LTV., p. XLI.

¹⁹ *Ibidem*.

posibil impact al acestei determinări este reflectat asupra hermeneuticii operei de artă, a cărei frumusețe va suporta ceea ce Hartmann numește „o condiționare mediată din partea subiectului”²⁰. Numai astfel poate fi explicată imposibilitatea subiectului de a dispărea din construcția și din apariția operei de artă deopotrivă și, în speță, a obiectului estetic: acesta poate fi cel mult suspendat, așa cum anunțăm la începutul cercetării, percepția estetică fiind tocmai acea „pătrundere dincolo a privirii”²¹, asumată ca o traversare lucidă a fenomenului ca ceea ce se dă și se retrage, ivind realul înapoia irealului, sau vizibilul înaintea invizibilului.

De aceea, apelul ridicat la Husserl, „înapoi la lucruri”, a rămas și aici neîmplinit. Și de aceea nu s-a reușit să se meargă: în domeniul teoretic, până la ceea ce ființează, în cel etic, până la adevărata analiză valorică, în cel estetic, până la esența frumosului însuși. Și aceasta s-a schimbat de atunci. Ni s-a deschis drum liber înainte. În teoria ființândului, ca atare, el a ajuns de mult practicabil; în etică a dus la noua analiză de conținut a valorii. Numai estetica nu a pășit serios pe el.

III. În loc de concluzii

Un demers original pentru operarea gândirii categoriale în orizontul constituirii legității valorii estetice prin autonomie, această sintetică cercetare a avut ca scop identificarea unei structuri a fundamentării esteticii, în sens larg, modern, ca filosofie a Subiectului, odată asumată și integrată ipoteza hartmanniană a determinării obiectului estetic de către subiectul însuși. Abordarea straturilor succesive ontice ale obiectului estetic și implicit ale realității imediate a funcționat, în acest context, ca exercițiu de interpretare a operei de artă ca proces al apariției și al construcției, două acțiuni care survin drept ecuații ale raportului dintre subiect și obiect în termenii cunoașterii estetice criticată în arealul mai larg al unei ontologii a cunoașterii.

Ca posibilă deschidere a cercetării, articularea ontologiei critice hartmanniene impune o primă dimensiune a extrapolării prezentei analize într-un univers de discurs care inserează distincția dintre obiectiv și transobiectiv, generând astfel cele patru planuri ale proiectului lui Hartmann: ontologia cunoașterii, ontologia obiectului cunoașterii, ontologia ființei reale și ontologia ființei ideale²², segmente definite drept părți constitutive ale „noii ontologii”. Simpla valorizare însă, ca proces subiectiv, atestă însă arta ca prezență: o ex-punere în care valoarea estetică „mărturisește și determină în mod negreșit un real”²³.

Dincolo de aceste considerente, mizele instituirii diferenței dintre real și ireal în realizarea legității valorii estetice prin autonomia acestora rămân discutabile, fiind deschise către o interpretare autentică a unei atitudini antimoderne probată de Hartmann în *Estetica* sa. Pentru o lectură degajată de canoanele grilelor

²⁰ Hartmann, *op. cit.*, p. 33.

²¹ *Ibidem*, p. 49.

²² A se consulta pledoaria lui Hartmann despre noua ontologie, în Nicolai Hartmann, *Vechea și noua ontologie și alte scrieri filosofice*, Editura Paideia, București, 1997, p. 8.

²³ *Ibidem*, p. 154.

hermeneutice clasice ale lucrărilor hartmanniene, specularea antimodernismului filosofului german propune, cel puțin la prima vedere, noi justificări ale respingerii metafizicii tradiționale și pozitivismului vehiculat în paginile sale, reconfigurând, de pildă, sensurile și obiectivele criticii dedicate lui Kant, în elaborarea statutului autonomiei valorilor estetice și a frumosului. O filosofie încă neepuizată, „neconsumată”, după cum s-ar putea conchide în spiritul postmodernității, estetica hartmanniană recuperează, prin atașarea ei *antimodernismului*, dreptul de a propune o „nouă sursă”, în sens heideggerian, pentru destinul artei contemporane, al discursului metafizic și al „ontologiei critice, sistematice, a zilelor noastre”²⁴.

Bibliografie:

- Boboc, Alexandru, *N. Hartmann și estetica modernă, Studiu introductiv* la N. Hartmann, *Estetica*, trad. C. Floru, București, Editura Univers, 1974, pp. V-LTV.
- , *Nicolai Hartmann și realismul contemporan*, Editura Științifică, București, 1973.
- Cadwallder, Eva. H, *The continuing Relevance of Nicolai Hartmann's Theory of Value*, în „The Journal of Value Inquiry”, Volume 18, Issue 2, 1984, pp. 113-121.
- Hartmann, Nicolai, *Estetica*, Editura Univers, București, 1974.
- Hartmann, Nicolai, *Ethik*, Berlin, Walter de Gruyter et Co., 1926.
- Hartmann, Nicolai, *Vechea și noua ontologie și alte scrieri filosofice*, Editura Paideia, București, 1997.
- Morar, Vasile, *Estetica*, Editura Universității din București, București, 2004.
- Peterson, Keith, *Nicolai Hartmann's Philosophy of Nature: Realist Ontology and Philosophical Anthropology*, în *Scripta Philosophiae Naturalis*, 2012, Vol. 2, pp. 143-179.

---

²⁴ Nicolai Hartmann, *Systematische Selbstdarstellung* (1995), p. 7, apud Al. Boboc, *op. cit.*, p. IX.